PROFIL ANIVERSAR

Născut la 17 septembrie 1946, la Lunca Bradului, în părțile mureşene, din părinți moldoveni, colegul nostru, Eugen Pavel, împlineşte o vârstă rotundă. Un scurt excurs biobibliografic este nimerit acum. Studiază la Blaj, în „mica Romă", unde termină Liceul Teoretic „Iacob Mureşianu" în 1964. În acelaşi an, este admis la Facultatea de Filologie a Universității Babeş-Bolyai, secția Limba şi literatura română, unde îşi susține, în 1969, teza de licență cu titlul *Sensul şi sistemul cunoaşterii poetice la Lucian Blaga*. Va publica fragmente din lucrare în „Echinox". La terminarea facultății, lucrează ca redactor şi apoi şef al secției culturale la ziarul „Unirea" din Alba Iulia, de unde demisionează în decembrie 1971. Urmează o perioadă de suplinire în învățământ, iar din decembrie 1975 este muzeograf bibliofil la Oficiul pentru Patrimoniul Cultural Național de pe lângă Muzeul din Deva. De la 1 decembrie 1979 devine, prin concurs, cercetător la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară. Se dedică, la început, onomasticii, participând la efectuarea unor anchete toponimice în județele Sălaj şi Alba. Primul volum din *Tezaurul toponimic al României. Transilvania*, consacrat județului Sălaj, dicționar la care semnează studiul introductiv şi asigură revizia, este publicat în 2006 la Editura Academiei Române.

Concomitent, îşi continuă preocupările inițiale de filologie, axate pe textele vechi româneşti, susținându-şi doctoratul la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan" din Bucureşti, în 2001, cu o teză intitulată *Carte şi tipar în Bălgradul medieval*, sub coordonarea lui Ion Gheție. Colaborează la ediția jubiliară a *Bibliei* de la Blaj, publicată la Tipografia Vaticana din Roma, în 2000 (coordonare filologică, postfață şi notă asupra ediției), distinsă cu Premiul „Timotei Cipariu" al Academiei Române. Pune bazele unui colectiv de filologie şi paleografie, care va fi angrenat în derularea unui nou proiect de cercetare: *Corpusul însemnărilor manuscrise din Transilvania*. Ulterior, va lansa şi proiectul de anvergură *Şcoala Ardeleană*.

Din 2011, este director al Institutului „Sextil Puşcariu". Va fi preocupat, printre altele, de permanentizarea unor manifestări ştiințifice de răsunet. Alături de *Simpozionul Internațional de Dialectologie*, revenit în Clujul academic, va iniția, în 2013, *Zilele „Sextil Puşcariu"*, conferință bienală cu participare internațională, ajunsă în 2021 la a cincea ediție, ale cărei lucrări sunt reunite în noua publicație de tip *proceedings* „Caietele Sextil Puşcariu".

Prezența sa publicistică este consemnată în aceşti ani prin studii de specialitate, articole şi recenzii apărute în „Cercetări de lingvistică", „Dacoromania", „Limba română", „Revista de istorie şi teorie literară", „Caietele Sextil Puşcariu", „Analele ştiințifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi", „Onoma"

(Louvain), „Revista muzeelor şi monumentelor", „Sargetia. Acta Musei Devensis", „Apulum. Acta Musei Apulensis", „Mitropolia Ardealului", „Biblioteca", precum şi prin diverse articole în presa culturală[1]. A îngrijit seria *Studii de onomastică*, editată sub egida institutului, şi a colaborat la diverse volume colective apărute în ţară şi în străinătate. Va mai edita volumele Nicolae Drăganu, *Istoria literaturii române din Transilvania de la origini până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII*[e] *siècle*, în colaborare cu Octavian Şchiau (2003), Ioan Pătruţ, *Studii de onomastică românească* (2005), Ion Budai-Deleanu, *Opere*, în colaborare cu Gheorghe Chivu (2011), răsplătită cu Premiul „Perpessicius" pentru ediţii critice, precum şi antologia aniversară *Muzeul Limbii Române şi muzeiştii* (2019). Colaborează cu articole de literatură veche la *Dicţionarul general al literaturii române*, coordonator general Eugen Simion, ediţia a II-a revizuită, adăugită şi adusă la zi. O apariţie de referinţă este *Enciclopedia literaturii române vechi* (2018), sub redacţia lui Gheorghe Chivu, la care a redactat 69 de articole şi a efectuat revizia. Premiul „Titu Maiorescu" al Academiei Române a fost acordat exclusiv lucrării. Cel mai proaspăt eveniment editorial este masiva antologie *Şcoala Ardeleană*, vol. I–IV (2018), concepută şi coordonată de Eugen Pavel, ediţie realizată în cadrul Institutului „Sextil Puşcariu", la care s-au mai implicat universitari şi cercetători şi din alte centre. Apreciată pentru acurateţea filologică şi reîntoarcerea la surse, crestomaţia a fost distinsă cu Premiul „Perpessicius" al Muzeului Naţional al Literaturii Române, precum şi cu Premiul „Timotei Cipariu" al Academiei Române, acordat recent exclusiv lucrării.

Sunt oportune câteva consideraţii pe marginea principalelor cărţi ale autorului[2]. Volumul *Carte şi tipar la Bălgrad (1567–1702)*, publicat în 2001 (ediţia a II-a revăzută, 2021), la origine teză de doctorat, constituie o abordare monografică a unui centru tipografic renumit, structurată pe două coordonate: una filologică şi, implicit, istorică, iar alta lingvistică. De notat că în urma examinării comparative a filigranelor aflate pe hârtia tipăriturilor cu caractere latine scoase la Bălgrad în anii 1567–1568, filologul ajunge la concluzia că diaconul Coresi a imprimat *Tâlcul evangheliilor* şi *Molitvenicul* în acest loc. Un capitol dens al cărţii este consacrat artei tipografice, prin care se ilustrează tendinţele de asimilare a motivelor ornamentale ucrainene şi occidentale, de prelucrare şi de difuzare a acestora în spaţiul românesc medieval şi al modernităţii timpurii. După comentarea unor texte complementare (prefeţe şi epiloguri), se urmăreşte filiaţia cărţilor tipărite în acest centru, stabilindu-se izvoarele pe care cărturarii de la Bălgrad le-au fructificat în mod direct, indirect sau tangenţial. Este evidenţiată mutaţia care s-a produs prin trecerea de la modelul slavon şi, respectiv, maghiar, din secolul al XVI-lea, la

[1] Vezi *Bibliografia selectivă a lucrărilor (1975–2021)*: profilul personal pe pagina institutului; pagina Wikipedia.

[2] Vezi şi *Dicţionarul general al literaturii române*, ediţia a II-a revizuită, adăugită şi adusă la zi, vol. VI, *P–R*, Bucureşti, Editura Muzeul Literaturii Române, 2021, p. 170–172.

modelul umanist greco-latin, consacrat prin traducerile textului biblic aparţinând lui Sante Pagnini (identificat pentru prima oară ca izvor al *Psaltirii* din 1651) şi Théodore de Bèze. Încă de la mijlocul secolului al XVII-lea, sub influenţa acestor ultime modele au fost realizate, în premieră la noi, ediţii riguroase, care poartă amprenta criticismului protestant, a acribiei caracteristice reprezentanţilor celui „de-al doilea umanism". Glosele marginale cu care sunt înzestrate aceste tipărituri anticipează, în opinia autorului, un minuţios aparat critic. Este surprinsă, de asemenea, diversitatea trăsăturilor lingvistice, deseori divergente, din textele bălgrădene, determinată de caracterul specific al variantei literare sud-vest ardeleneşti, care apare ca un compromis între graiurile de tip nordic şi cele de tip sudic. Posteritatea tipăriturilor de la Alba Iulia, difuzarea cărţilor şi a cópiilor manuscrise executate după aceste texte sunt considerate semnificative pentru destinul culturii scrise autohtone. Un studiu pluridisciplinar realizat, aşadar, „cu multă dăruire şi aplecare filologică", autorul fiind considerat un „adevărat pionier în elaborarea unor opere de o asemenea manieră şi de o asemenea adâncime" (Elena Dragoş, în DR, s.n., IX–X, 2004–2005, p. 315).

Lucrarea *Între filologie şi bibliofilie* (2007), explorare atentă în universul cărţii, concepută sub forma unui triptic: *Cărţi vechi necunoscute; Cărţi cu însemnări manuscrise; Cartea cărţilor: Biblia lui Samuil Micu (1795)*, este rezultatul unor investigaţii directe, soldate cu descoperiri importante privind vechile biblioteci româneşti. Un preţios *ex-libris*, aparţinând stolnicului Constantin Cantacuzino, este identificat pe o carte rară, un comentariu aristotelic din 1645. Exemplarul atestă încă o dată preocupările bibliofile ale cărturarului muntean, care a deţinut o colecţie impresionantă de cărţi, una dintre cele mai vaste din Europa orientală a secolului al XVII-lea. Sunt aduse, în continuare, o serie de adăugiri şi completări la *Bibliografia românească veche*, prin care se extinde repertoriul tiparului românesc cu o serie de cărţi necunoscute anterior. Sunt transcrise şi comentate mai multe însemnări manuscrise, adnotări care apar pe marginea filelor unor tipărituri vechi. Fiecare dintre aceste glose, în care scribi cvasianonimi au evocat fapte legate de destinul cărţii, de procurarea şi transmiterea ei intactă peste ani, dar şi întâmplările la care aceştia au fost martori în decursul vremii, reflectă structuri ale mentalului colectiv. Ultimul capitol al volumului este dedicat traducerii *Bibliei*, aparţinând lui Samuil Micu, publicată la Blaj, în 1795, monument literar decisiv pentru redefinirea vechiului scris românesc după canonul modernităţii. Prima parte a studiului constă dintr-o cercetare sursologică, în care filiaţia este urmărită îndeaproape prin paralelisme şi comparaţii textuale edificatoare. Sunt puse în evidenţă, totodată, concordanţele lingvistice între *Biblia* de la Bucureşti şi *Biblia* de la Blaj, paralelă care oferă argumente în plus privind rolul sporit pe care l-a jucat ediţia din 1795 în procesul de unificare a limbii române literare. „Un asemenea demaraj îşi seduce imediat cititorul", întrucât, „dincolo de precizia ştiinţifică şi riguroasă cu care îşi expune datele, de o importanţă considerabilă în domeniul lor, vocea eseistică este

fermecătoare şi personală în argumentarea istorico-literară" (Iulia Iarca, *Parfumuri vechi de carte*, în „România literară", XL, nr. 40, 12 octombrie 2007, p. 21).

În fine, volumul *Arheologia textului* (2012) însumează o suită de contribuții solide privind literatura veche românească, concepute dintr-o perspectivă filologică şi istorico-literară în acelaşi timp. Sunt investigate cărți reprezentative pentru discursul religios din veacurile trecute, scrieri care au avut un rol întemeietor în cultura română, prin schimbarea paradigmei lingvistice şi introducerea limbii naționale în biserică. Cartea cuprinde în final o galerie de portrete ale unor „vechişti", mai mult sau mai puțin cunoscuți, între care A. Lambrior, Grigore Crețu, M. Gaster,Nicolae Drăganu, N. Iorga, Al. Procopovici, Mario Roques, Ştefan Ciobanu şi Ştefan Paşca, urmărindu-se, cu spirit critic, ceea ce a rezistat peste timp din contribuțiile lor filologice şi istoriografice. Prin urmare, „această carte rezervă surprize, mici revelații de parcurs care contribuie la crearea de noi reliefuri şi perspective în domeniul studiului «infraliteraturii» şi literaturii române vechi"**(**Ovidiu Pecican, în „Observator cultural", XIV, nr. 668, 5 aprilie 2013, p. 10).

Înscriindu-se în aceeaşi sferă de cercetări filologice, cel mai recent volum al autorului, *Texte şi subtexte* (2021), reuneşte studii elaborate în ultima perioadă, grupate în două secțiuni: *Exerciții de critică textuală* şi *Documentar Sextil Puşcariu*.

La ceas aniversar, urăm colegului nostru putere de muncă şi împlinirea năzuințelor creatoare pe tărâmul filologiei.

Colegiul de redacție